

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДУ «ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ІМЕНІ М.І. ДОЛІШНЬОГО НАН УКРАЇНИ»

**ОБҐРУНТУВАННЯ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ
МІГРАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ**

Науково-аналітична записка

Львів 2020

У науково-аналітичній записці здійснено узагальнення наявного інформаційного забезпечення моніторингу та аналізу міграційної активності населення в Україні. Запропоновано методологічні положення Національної системи моніторингу міграційної активності населення в контексті досягнення цілей людського розвитку. У межах здійснення моніторингу передбачено соціологічний підхід до просторово-часової оцінки потенціалу міграції населення регіонів. Акцентовано увагу на необхідності вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення регулювання міграційної активності населення в Україні.

Науково-аналітичну записку підготував колектив авторів відділу проблем соціально-гуманітарного розвитку регіонів: д.е.н., с.н.с. Біль М.М., д.е.н. Риндзак О.Т., к.е.н. Бачинська М.В.

Необхідність моніторингу міграційної активності населення в Україні

Однією з ключових проблем реалізації ефективної міграційної політики в Україні є її недосконале інформаційно-аналітичне забезпечення. У той час, коли інші країни здійснюють комплексний моніторинг не лише реальної, але й потенційної міграції, в Україні збір статистичної інформації розпорошений між різними структурами – Державною службою статистики України, Державною міграційною службою України, Міністерством освіти і науки України (питання освітньої міграції), Державною службою зайнятості України (питання трудової міграції) та ін. Ситуація з COVID-2019 продемонструвала, що українське суспільство зберігає високі міграційні орієнтири, незважаючи на серйозні безпекові виклики. Найближчим часом немає достатніх ні соціально-економічних, ні політичних передумов для стимулювання повернення наших громадян. З метою вдосконалення міграційної політики з подальшим поступовим виходом зі ситуації у значній мірі стихійного регулювання міграційних процесів ключовим завданням постає розробка системи моніторингу міграційної активності населення з специфікацією аналізу на рівні всіх адміністративно-територіальних одиниць – областей, районів, об'єднаних територіальних громад, окремих громад.

Необхідність моніторингу міграційної активності обумовлена:

- проблемою браку та відсутності офіційних даних щодо потенційної і реальної міграції населення України (внутрішньої і зовнішньої), зокрема в розрізі областей, районів, територіальних громад;
- несистематичністю проведення вибіркового соціологічного обстеження з різних міграційних питань;
- численністю соціологічних досліджень з різних питань потенціалу міграції, які часто мають популістський характер;
- розпорошеністю збору даних та їх публікування між органами статистики і державної влади;
- необхідністю узгодження міграційної статистики між державами, що є

пріоритетом Глобального договору безпеки, порядку і регулювання міграції¹.

Соціальність міграції підвищує увагу до даного питання з боку громадськості і політиків. Тому часто потенціал міграції стає предметом публічних дискусій. Проводяться різні соціологічні дослідження щодо готовності виїзду громадян України за кордон, де показники сягають 92 %, що вступає в дисонанс з офіційною статистикою (згідно з вибіркоким обстеженням Державної служби статистики України «Зовнішня трудова міграція населення», плани виїхати за кордоном з метою пошуку роботи, працевлаштування і т.д. декларує лише 2,6% населення, додаток 1). Для уникнення таких протиріч необхідно здійснювати моніторинг міграційної активності населення в Україні у різному просторовому розрізі та в єдиній національній системі.

Етапи формування Національної системи моніторингу міграційної активності населення в Україні

Формування Національної системи моніторингу міграційної активності населення в Україні має здійснюватися у декілька *етапів*:

1) вироблення єдиного підходу до формування системи статистики міграційної активності населення;

2) розробка методики та проведення вибіркового соціологічного обстеження щодо міграційної активності населення;

3) розробка системи показників моніторингу міграційної активності населення в контексті досягнення цілей людського розвитку.

Перший етап відповідає положенням Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року, зокрема щодо вдосконалення системного підходу до управління міграційними процесами.

¹ *Довідково*: Якісне інформаційно-аналітичне забезпечення регулювання міграційної активності населення є питанням світової ваги. Зокрема, серед цілей першого Глобального договору безпеки, порядку і регулювання міграції, підписаного ООН у 2018 році, виділено збір і використання точних та дезагрегованих даних як основи для науково-обґрунтованої міграційної політики, надання точних та своєчасних даних на всіх етапах міграції (Global compact for safe, orderly and regular migration. URL: <https://www.un.org/pga/72/wp-content/uploads/sites/51/2018/07/migration.pdf>)

В Україні наявна статистика не дозволяє оцінювати стан міграційної активності населення належним чином. У додатку 2 наведено доступні дані, що стосуються різних питань аналізу міграційної активності. Оскільки Всеукраїнський перепис населення неодноразово переносився, фактично єдиним доступним аналітичним показником у достатній динаміці та в регіональному розрізі є кількість прибулих і вибулих осіб загалом і в межах міждержавної міграції. При цьому в окремі роки для міждержавної міграції він не виділяється, як от у 2017 році. Це суттєво ускладнює проведення якісних досліджень з формулюванням рекомендацій органам державної влади.

Сучасна система статистики міграційної активності населення має включати показники щодо:

1) потенціалу міграції:

- бажання населення змінювати місце перебування;
- готовності і можливостей населення змінювати місце перебування;
- причин міграційної активності, в тому числі через визначення рівня задоволення населення основними параметрами життя – доходами, умовами праці, якістю освіти і медичних послуг, станом довкілля, безпекою, умовами проживання (методика англійських учених);

2) реалізації потенціалу міграції – реальних переміщень (динаміка, географія, структура і т. д.);

3) наслідків міграційної активності для соціуму-донора та для осіб, які її реалізують, з відображенням на показниках людського розвитку та капіталізації людського потенціалу (фізіологічної, психологічної, інтелектуальної, освітньо-кваліфікаційної, соціальної, культурної складових).

У додатку 3 визначено *напрями вдосконалення статистики міграційної активності населення в Україні* за джерелами інформації та об'єктами. Найбільш актуальним є проведення низки обстежень за участі Державної міграційної служби України у співпраці з іншими державними структурами. Для прикладу, актуальним є з'ясування мети перетину державного кордону більш розгорнуто – аналогічно, як і щодо в'їзду. Також доцільно спільно з службами реєстрації виконавчих органів сільської, селищної або міської ради,

сільських голів здійснювати збір показників щодо стану і потенціалу міграції населення за внутрішнім (у межах поселення, регіону, між регіонами і т. д.) та зовнішнім (транскордонні, континентальні, віддалені переміщення) векторами. Оскільки практично відсутні дані щодо трудової міграції з України, затребуваним є спільне обстеження Державної міграційної служби з Державною службою зайнятості.

Найбільш перспективним джерелом аналізу є запровадження Єдиного державного демографічного реєстру. Як показує зарубіжний досвід, це потужний інформаційний інструмент, що є постійно оновлюваною автоматизованою базою даних і найбільш якісним джерелом інформації про населення та його переміщення. Надійність реєстрів настільки висока, що в деяких країнах відмовилися від проведення періодичних переписів населення.

Другий етап формування Національної системи моніторингу передбачає проведення вибіркового соціологічного обстеження щодо міграційної активності населення. Таке дослідження доцільно здійснювати шляхом включення окремого блоку питань до вибіркового обстеження умов життя домогосподарств, яке проводить Державна служба статистики України.

Одним з вагомих результатів обстеження має бути з'ясування *просторово-часової вимірності потенціалу міграційної активності населення* у прив'язці до оцінки задоволення населення рівнем доходу, умовами праці, якістю освіти, якістю медичних послуг, станом довкілля, умовами проживання і безпеки.

З метою апробації пропонованої методики, було проведене пілотне опитування на прикладі населення м. Львова та Львівської області². Для збору й обробки даних розроблено анкету (додаток 4). Результати відповідей наведено в додатку 5.

Основними висновками, які вдалось отримати завдяки опитуванню, є наступні:

² *Довідково:* Було опитано 507 осіб. Основна вибірка респондентів (83,2 %) – це особи віком 25-40 років, які вже володіють певним трудовим стажем і досвідом, що формує їхнє бачення щодо можливостей розвитку і працевлаштування за місцем поточного перебування. Також дана вікова група вже має певні соціальні зобов'язання (сім'я, родина, друзі і професійні контакти), тому є цікавим дослідницьким об'єктом. Основна частина респондентів (87,2 %) – це особи з вищою освітою або науковим ступенем, а також працевлаштовані (84,2 %).

- потенціал зовнішньої міграції населення Львівської області як прикордонної є вищим, ніж внутрішньої (наприклад, бажання міграції у межах поселення, регіону чи між регіонами підтвердили 25,2 % респондентів на короткий (до 1 року) період часу, 2,2 % – позиттєво, коли для міграції у внутрірідержавному і транскордонному просторі показники склали 32,6 % і 1,8 % відповідно, континентальної і віддаленої міграції – 55,3 % і 6,5 % відповідно);

- потенціал зовнішньої міграції населення має переважно короткостроковий характер (55,3 % респондентів висловили бажання переміщень терміном до 1 року, лише 9,2 % – на 1-3 роки, 5,2 % – більше 3-х років, див. рис. 1 і рис. 2 додатку 5);

- у випадку готовності мігрувати на дальші відстані час міграції теж збільшується (6,5 % респондентів готові виїхати у будь-яку країну світу позиттєво, коли при внутрішній і транскордонній міграції – лише близько 2 %, див. рис. 1, рис. 2, рис. 3 додатку 5);

- для осіб з нижчою оцінкою рівня задоволеності умовами праці, доходом, якістю освіти і медичних послуг, умовами проживання і безпеки характерний вищий потенціал міграції. Головним чинником міграції на середні і довгі відстані є високий рівень депривації доходу (середня оцінка задоволеності рівнем доходу – лише 2,8 з 5,0 балів, див. рис. 4 додатку 5);

- на потенціал міграції, окрім низького рівня доходу, значний вплив мають безпекові чинники (середня оцінка – 2,81 бали), а також незадоволення якістю медичних послуг (2,67 бали). Це означає, що на міграційну активність населення зростає вплив потреб перебування у соціально-захищеному середовищі. Зокрема вимагає кардинального покращення вітчизняна система охорони здоров'я з доданням існуючої бюрократії та прихованих схем оплати послуг (пандемія COVID-19 підтверджує загрозливість ситуації). Також потребує вирішення проблема військово-безпекового характеру, що чинить все сильніший вплив на потенціал міграційної активності населення навіть у віддалених регіонах, як от Львівська область.

Пропонована методика опитування дозволяє визначити потенціал міграції з врахуванням просторово-часових характеристик та здійснити розподіл населення на групи міграційно-активних осіб (див. рис. 2 додатку 5). Це важливо для обґрунтування загальних пріоритетів регулювання міграційної активності населення та їх конкретизації стосовно окремих сегментних груп. Зокрема для осіб, орієнтованих на коротко- і середньострокову міграцію, актуально забезпечувати можливості реінтеграції та інвестування міграційного капіталу в регіональну економіку.

Третій етап формування Національної системи моніторингу полягає у розробці системи показників моніторингу міграційної активності населення в контексті досягнення цілей людського розвитку.

Загальний моніторинг досягнення цілей людського розвитку в Україні наразі здійснює Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства.

Рекомендуємо таке оцінювання розширити та визначити відповідність міграційних переміщень цілям людського розвитку. Для цього необхідно включити визначений перелік питань до Модульного вибіркового обстеження Державної служби статистики України і МОМ «Зовнішня трудова міграція населення».

У додатку 6 подано основні індикатори моніторингу міграційної активності в контексті досягнення цілей людського розвитку. Їх запропоновано з погляду оцінювання міграційних наслідків. Особливо цінними будуть результати у фокусі дослідження зовнішньої міграції населення.

Індикатори розподілено за цілями людського розвитку: подолання бідності; гідна праця та економічне зростання; міцне здоров'я і благополуччя; якісна освіта; гендерна рівність; скорочення нерівності; мир, справедливість та сильні інститути.

Для прикладу, з метою визначення як міграція вплинула на ціль подолання бідності у вибіркового обстеженні слід поставити питання, що стосуються:

- зміни матеріального і майнового стану внаслідок переміщення міграційно-активної особи та членів її сім'ї;

- приблизних оцінок розміру доходів за новим місцем перебування;
- приблизних оцінок структури витрат доходів міграційно-активної особи;
- досвіду та готовності інвестувань міграційних доходів у бізнес, самозайнятість, на інші продуктивні цілі.

Рекомендації щодо моніторингу міграційної активності населення в Україні

Розробка Національної системи моніторингу міграційної активності населення в Україні є завданням державної ваги. У зв'язку з цим слід провести низку заходів за ініціативи і координації окремих органів державної влади:

Кабінету Міністрів України:

- передбачити у плані заходів щодо реалізації Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року вироблення єдиного підходу до формування системи інформаційно-аналітичного забезпечення регулювання міграційної активності населення;

- ініціювати і забезпечити проведення Всеукраїнського перепису населення з включенням питань щодо досвіду міграції (визначення місця народження, навчання, працевлаштування, прописки і фактичного проживання);

- ініціювати розробку та ресурсне забезпечення роботи Національної системи моніторингу міграційної активності населення в Україні;

- визначати заходи регулювання міграційної активності населення (потенційної і реальної) за результатами моніторингу;

Державній міграційній службі України:

- організувати розробку Національної системи моніторингу міграційної активності населення в Україні за участі Державної служби статистики України та інших центральних органів державної влади, що реалізують повноваження в економічній, зовнішньоторговельній, освітній, трудовій, соціально-захисній сферах;

- забезпечувати публікування даних з моніторингу міграційної активності населення України в щорічному міграційному профілі та в експрес-випусках на офіційному сайті служби;

- забезпечувати функціонування Єдиного державного демографічного реєстру як інформаційної основи для обліку населення, в тому числі його переміщень;

Державній прикордонній службі України:

- здійснювати розширений збір інформації при фіксації перетину державного кордону з метою з'ясування мети виїзних потоків («дипломатична», «службова», «ділова», «туризм», «приватна», «навчання», «релігійна», «культурна та спортивний обмін», «імміграція (ПМЖ)», «працевлаштування», «обслуговуючий персонал транспортних засобів», «транзит», «інше»);

Державній службі статистики України:

- здійснити комплексне удосконалення статистичної бази аналізу міграції населення, що стосується сценаріїв переміщень, перетину державного кордону, міграційного руху, трудової й освітньої міграції, соціального захисту міграційно активних осіб, циркулюючих міграцій, ринку міграційних послуг, стану міграційної активності за всіма векторами (внутрішнім і зовнішнім), причин і наслідків міграційної активності;

- організувати проведення вибірових обстежень спільно з Державною міграційною службою та МОМ в Україні, Державною прикордонною службою України, Міністерством освіти і науки України, Державною службою зайнятості України, Міністерством соціальної політики України, Міністерством закордонних справ України, Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України з метою комплексної оцінки потенціалу й реалізації міграційної активності населення;

- здійснювати обробку й аналіз показників, що включені в Національну систему моніторингу міграційної активності населення в Україні;

- проводити міждержавні порівняння за показниками моніторингу міграційної активності населення в Україні;

- публікувати дані міграційної статистики у відкритому доступі;

Державній службі зайнятості України:

- розширити перелік питань в обстеженні з питань трудової міграції населення з метою формування її об'єктивної статистики;

- розробляти рекомендації Кабінету Міністрів України щодо пріоритетів регулювання трудової міграції населення;

- реалізовувати заходи щодо сприяння працевлаштуванню реемігрантів з огляду на переважання короткострокового характеру міграції;

Міністерству освіти і науки України:

- здійснювати обстеження виїзної освітньої міграції населення України;

- розробляти рекомендації Кабінету Міністрів України щодо пріоритетів регулювання освітньої міграції населення;

Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України:

- розширити перелік показників моніторингу досягнення цілей людського розвитку з врахуванням процесів трудової міграції;

- розробляти рекомендації Кабінету Міністрів України щодо пріоритетів регулювання потенціалу міграції населення шляхом покращення внутрішнього соціально-економічного середовища;

- реалізувати заходи щодо залучення міграційного капіталу в інвестиційній формі (в тому числі шляхом проведення конкурсів бізнес- і соціальних проектів для мігрантів);

Обласним державним адміністраціям, територіальним підрозділам Державної міграційної служби України:

- забезпечувати збір даних щодо міграційного руху населення в регіональному, міжрегіональному, транскордонному масштабах;

- визначати та регламентувати пріоритети регулювання міграційної активності населення (потенційної і реальної) за результатами моніторингу згідно регіональної специфіки;

Службам реєстрації виконавчих органів сільської, селищної або міської ради, сільських голів:

- проводити комплексний облік міграційного руху населення з метою оцінки реальної міграційної активності в межах поселень, районів, регіонів;
- проводити конкурси мікропроектів для мігрантів з метою залучення їх капіталу в інвестиційній формі.

Виконання даних рекомендацій є необхідним для додання деструктивного впливу міграції на економіку і суспільство. Міграційні процеси мають чітко регулюватись, а основою цьому має бути системний моніторинг на всіх просторово-управлінських рівнях.

Додаток 1

Приклади оцінок потенціалу міграційної активності населення в Україні

Дослідницький інститут	Показник оцінки	Частка респондентів
GfK Ukraine на замовлення MOM в Україні	Рівень потенційної трудової міграції (тих, хто вже знайшов роботу за кордоном або найближчим часом планує це зробити)	12 %
Зовнішня трудова міграція населення. Модульне вибіркове обстеження домогосподарств Державної служби статистики України	Плани виїхати за кордон з будь-якою метою, в тому числі туризму, відвідування родичів	4,7 %
	Плани виїхати за кордон з метою пошуку роботи, працевлаштування, власної справи чи навчання	2,6 %
Київський міжнародний інститут соціології	Думки про виїзд з України	63,6 %
	Готовність виїзду з України:	
	- готовність при активних діях - готовність, але без жодних дій	6,3 % 20,0 %
Інститут соціології НАН України	Думки про виїзд з України	23,5 %
	Наміри виїзду з населеного пункту проживання	23,2 %
	Наміри виїзду за кордон у найближчому часі	14,6 %
Соціологічна група «Рейтинг»	Наміри залишити Україну	27,0 %
HeadHunter Україна, web-ресурс з пошуку роботи	Бажання працювати за кордоном з метою отримання досвіду або залишитись там	92,0 %
	Бажання працювати за кордоном і залишитись там	31,0 %
Компанія Research & Branding Group	Готовність назавжди покинути Україну і переїхати до іншої країни на постійне місце проживання	33,0 %

* Джерело³

³ Дослідження з питань міграції та торгівлі людьми в Україні, 2017 / GfK Ukraine на замовлення MOM. URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/migration_and_human_trafficking_in_ukraine_2017_ukr.pdf; Зовнішня трудова міграція населення (за результатами модульного вибіркового обстеження). Статистичний бюлетень / Державна служба статистики України. – К., 2017. – 36 с.; Кровотеча. Чому українці покидають свою країну / Юлія Мостова, Сергій Рахманін // Дзеркало тижня. – Вип. 3, 27 січня – 2 лютого 2018 року. URL: <https://dt.ua/internal/krovotecha-chomu-ukrayinci-pokidayut-svoyu-krajinu-267394.html>; Прибиткова І. Перехід України до економіки постіндустріального типу як передумова розвитку пересувних ринків праці: Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України URL: https://www.idss.org.ua/arhiv/Prybytkova_perekhid.docx; Поїхати чи залишитися: скільки українців хочуть жити за кордоном. Опитування соціологічної групи «Рейтинг» (16.03.2018): Слово і діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2018/03/16/infografika/suspilstvo/poyixaty-chy-zalyshytysya-skilky-ukrayincziv-xochut-zhyty-kordonom>; Трудова міграція за кордон: наміри, цілі, компроміси (20.03.2018): Galinfo. URL: https://galinfo.com.ua/news/trudova_migratsiya_za_kordon_namiry_tsili_kompromisy_283671.html

Додаток 2

Існуюча база статистики міграційної активності населення в Україні

Джерело	Перелік показників	Основні недоліки
1	2	3
Перепис населення (2001 року), Міграція населення України за даними Всеукр. перепису ⁴	Місце народження Національний склад населення Мовний склад населення Імміграція: тривалість перебування	Застарілі дані Відсутність даних щодо наявності в доходах домогосподарств грошових переказів мігрантів
Перепис населення (планований на 2020 рік) ⁵	Місце народження Співпадіння місця реєстрації і фактичного проживання Володіння мовами (багатомовність як фактор міграції) Вагомість у структурі «джерел до існування» допомоги та переказів з-за кордону Місцезнаходження праці – у населеному пункті проживання чи в іншому поселенні, регіоні, країні Досвід перебування в іншій країні, якій саме, тривалість, причини виїзду Наміри покинути місце перебування	Дані поки відсутні Високі очікування дійсного проведення перепису, який неодноразово переносився
Населення та міграція / Офіційний сайт Державної служби статистики України ⁶	Міграційний рух населення, в тому числі в рамках міждержавної міграції	Подання показників за окремі періоди неповністю (наприклад, без виділення міждержавної міграції) Дуже обмежена кількість показників
Туристичні потоки / Офіційний сайт Державної служби статистики України ⁷	Кількість громадян України, які виїжджали за кордон Кількість іноземців, які відвідали Україну Кількість туристів, обслугованих туроператорами та тур агентами (офіційний сегмент ринку, з інших частина – ймовірно приховані мігранти) В'їзд іноземних громадян в Україну за країнами, з яких вони прибули, в тому числі за метою Виїзд громадян України за кордон за країнами, до яких вони виїжджали, в тому числі за метою (домінування мети приватної поїздки)	Відсутність даних щодо терміну перебування осіб з різною метою, особливо в рамках приватних поїздок
Міграційний профіль України Державної міграційної служби України ⁸	Загальна соціально-економічна ситуація Еміграція: - кількість, мета, країни виїздів громадян України за кордон; - статус перебування громадян України за кордоном (вперше в профілі 2017 року); - кількість громадян, які перебували на консульському обліку, та країни реєстрації (вперше в профілі 2017 року); - кількість виданих дозволів на виїзд за кордон і повернення за соціальними групами; - працевлаштування громадян України за кордоном ліцензованими суб'єктами (в профілі до 2016 року); Імміграція, особи з особливим правовим статусом: - кількість, мета в'їзду іноземних громадян до України;	Наведення показників, які відображають соціально-економічну ситуацію, що лиш займає місце і не передбачає розрахунків взаємовпливу з міграцією Відсутність ряду даних у достатній ретроспективі Несистемне подання показників

⁴ Всеукраїнський перепис населення : Державна служба статистики України. URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/>; Міграція населення України за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року / Державний комітет статистики України ; За ред. О. Г. Осауленка. – К., 2004. – 322 с.

⁵ Програма пробного перепису населення 2019 року : Затверджено Наказом Державної служби статистики України від 21.08.2018 року № 174. URL: http://www.ukrcensus.gov.ua/ukr/laws/2018/prg_test2019.pdf

⁶ Населення та міграція : Статистична інформація : Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

⁷ Туристичні потоки : Туризм : Статистична інформація : Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

⁸ Міграційний профіль : Державна міграційна служба України. URL: <https://dmsu.gov.ua/diyalnist/monitoring-migracijnix-procesiv/migracijnij-profil.html>

1	2	3
	<p>- кількість оформлених віз для в'їзду; - кількість іноземців та осіб без громадянства, які тимчасово працювали в Україні за наявності дозволу на працевлаштування, та країни їх походження; - працевлаштування іноземців за видами економічної діяльності; - кількість та країни походження нелегальних мігрантів ВПО: кількість, що звертались в органи соціального захисту Торгівля людьми: кількість фіксацій</p>	<p>Неподання кількості перетинів державного кордону в розрізі тих самих країн у тривалій ретроспективі</p>
<p>Моніторинг ризиків у сфері міграції Державної міграційної служби України⁹</p>	<p>Показники оцінки демографічної ситуації, внутрішньої міграції, еміграції, імміграції, нелегальної міграції, шукачів притулку, трудової міграції як міграційних ризиків</p>	<p>Наведення переліку показників лише для 2015 року Відсутність опублікованих розрахунків та подальших активних дій з приводу осучаснення методики</p>
<p>Демографічний щорічник «Населення України» Державної служби статистики України¹⁰</p>	<p>Міграційний рух населення, в тому числі в розрізі регіонів, міських і сільських поселень Кількість мігрантів за віковими групами, статтю та типом поселень за всіма потоками Кількість міждержавних мігрантів за віковими групами, статтю та типом поселень Кількість міждержавних мігрантів за громадянством, країнами в'їзду (виїзду) Кількість осіб, яких визнано біженцями в Україні, за віковими групами та країнами громадянства</p>	<p>Подання показників лише щодо кількості прибулих і вибулих, що обмежено відображають міграційні процеси Відсутність подання даних за останні роки щодо внутрішнього міграційного руху між регіонами (матриць міграційного руху)</p>
<p>Статистичний збірник «Чисельність наявного населення України» Державної служби статистики України¹¹</p>	<p>Міграційний приріст населення, у тому числі в розрізі регіонів, міських і сільських поселень</p>	<p>Подання лише одного показника, який дублює інші джерела статистики</p>
<p>Модульні вибіркові обстеження Державної служби статистики України і МОМ «Зовнішня трудова міграція населення» (2005-2008, 2010-2012, 2015-2017 роки)¹²</p>	<p>Кількість трудових мігрантів Особистісні характеристики трудових мігрантів: стать, вік, освіта, місце проживання до виїзду Особливості міграції: країна перебування, кількість і тривалість виїздів, правовий статус, способи працевлаштування, статус зайнятості, сфери зайнятості, професійна група Захищеність: рівень соціального захисту, кількість відпрацьованих годин, оплата праці Міграційний капітал: структура витрат, витрати за місцем перебування Домогосподарства в умовах трудової міграції: надходження допомоги мігрантів, вплив на самооцінку рівня добробуту Плани виїзду за кордон, у тому числі з метою туризму і відвідин родичів</p>	<p>Відсутність регіональної специфікації за всіма показниками Відсутність деталізації намірів виїзду за часовими і просторовими параметрами</p>

⁹ Контактний інформаційно-аналітичний центр з моніторингу міграційних процесів : Державна міграційна служба України. URL: <https://dmsu.gov.ua/diyalnist/monitoring-migracijnix-procesiv/kontaktnij-informacijno-analitichnij-czentr-z-monitoringu-migracijnix-procesiv.html>

¹⁰ Населення України / Демографічний щорічник : Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/13/Arch_nasel_zb.htm

¹¹ Чисельність наявного населення України на 1 січня 2018 року / Статистичний збірник / Державна служба статистики України. – К., 2018. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2018/zb_chnn2018.pdf

¹² Звіт щодо методології, організації проведення та результатів модульного вибіркового обстеження з питань трудової міграції в Україні / Міжнародна організація праці. Група технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи. – Будапешт, МОП, 2013. – 98 с.; Зовнішня трудова міграція населення України. Перше загальнонаціональне вибіркове обстеження населення з питань трудової міграції / Український центр соціальних реформ, Державний комітет статистики України. – К., 2009. – 120 с.; Зовнішня трудова міграція населення (за результатами модульного вибіркового обстеження). Статистичний бюлетень / Державна служба статистики України. – К., 2017. – 36 с.

1	2	3
	Міграційні наміри. Бажання повернутись	
Вибіркове обстеження Державної служби статистики України «Витрати і ресурси домогосподарств» ¹³	Самооцінка домогосподарствами рівня доходів	Відсутність у структурі сукупних ресурсів домогосподарств даних щодо грошових переказів з-за кордону
Обстеження МОМ в Україні «Міграція в Україні: факти і цифри» 2015 року ¹⁴	<p>Чисельність внутрішніх трудових мігрантів в Україні</p> <p>Переселення з Криму та непідконтрольних Уряду України територій Донбасу до інших регіонів</p> <p>Кількість перетинів державного кордону громадянами України у напрямках виїзду і в'їзду</p> <p>Чисельність вперше оформлених та чинних на кінець року дозволів на перебування громадян України в країнах ЄС</p> <p>Чисельність іноземців, які мають посвідки на постійне проживання в Україні</p> <p>Чисельність іноземців, як тимчасово працювали в Україні за наявності дозволу на працевлаштування</p> <p>Трудова міграція населення України:</p> <ul style="list-style-type: none"> - оцінка кількості українських трудових мігрантів; - країни призначення трудових мігрантів з України; - сфери зайнятості українських трудових мігрантів за кордоном <p>Чисельність клопотань про притулок, поданих громадянами України в країнах ЄС</p> <p>Кількість представників української діаспори, в тому числі в розрізі країн</p> <p>Міграційний капітал населення України:</p> <ul style="list-style-type: none"> - інвестиційні наміри українських трудових мігрантів в залежності від країни перебування; - обсяги та канали приватних грошових переказів в Україну; - розподіл переказаних мігрантами в Україну коштів за цілями використання <p>Іноземці студенти в Україні</p> <p>Інтеграція іноземців в Україні (готовність залишитись)</p> <p>Чисельність жертв торгівлі людьми, яким надавалася допомога МОМ</p>	<p>Подання більшості даних за обмежений період без динаміки (2014-2015 роки)</p> <p>Відсутність динаміки щодо кількості студентів з України за кордоном, використання даних дослідницького центру CEDOS</p>
Дослідження з питань міграції та торгівлі людьми в Україні 2017 року / GfK Ukraine на замовлення Представництва МОМ в Україні ¹⁵	<p>Оціночна кількість населення України, що працює за кордоном, у тому числі в розрізі регіонів, за статтю</p> <p>Рівень потенційної трудової міграції (тих, хто вже знайшов роботу за кордоном або найближчим часом планує це зробити) у розрізі регіонів</p> <p>чинники, що впливають на прийняття рішення про роботу за кордоном</p> <p>Сфери роботи за кордоном, на які б погодилися респонденти</p> <p>Найбільш бажані країни для роботи за кордоном</p> <p>Масштаби і вразливість до торгівлі людьми, у тому числі в розрізі регіонів</p>	<p>Дані лише за один (2017) рік</p> <p>Оцінка потенційної трудової міграції без розподілу за віковими, освітніми, статусними особливостями респондентів</p> <p>Нерепрезентативність даних у розрізі регіонів</p> <p>Значне менший перелік показників, аніж у дослідженні МОМ 2015 року</p>
Статистика посольств і відомств в Україні	<p>Кількість виданих дозволів на виїзд</p> <p>Кількість відмов у виїзді</p> <p>Кількість оформлених віз, їх тривалість і мета</p>	<p>Несистемна інформація</p> <p>Непублічність даних на офіційних сайтах</p>

* Джерело: узагальнено авторами

¹³ Витрати і ресурси домогосподарств України/ Статистичний збірник : Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/17/Arch_vrd_zb.htm

¹⁴ Міграція в Україні: факти і цифри / Упорядник О. Малиновська ; Представництво МОМ в Україні. – К., 2016. – 32 с.

¹⁵ Дослідження з питань міграції та торгівлі людьми в Україні, 2017 / GfK Ukraine на замовлення МОМ. URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/migration_and_human_trafficking_in_ukraine_2017_ukr.pdf

Додаток 3

Напрями вдосконалення статистики міграційної активності населення в Україні

№ з/п	Об'єкт статистичного аналізу / Інформаційне джерело	Зміст удосконалень
1	2	3
1	Сценарій міграції людини (досвід переміщень) / Перепис населення (запланований на 2020 рік)	Визначення не лише місця народження, але й навчання, працевлаштування, прописки і фактичного проживання При визначенні досвіду перебування в іншій країні, з'ясування, окрім причин виїзду, причини повернення (циркулюючі міграції) Визначення намірів покинути місце перебування не в загальному, а з уточненням щодо виїзду в межах області, країни, за кордон і на який період часу
2	Перетин державного кордону / Обстеження Державної міграційної служби України спільно з Державною прикордонною службою України	Більш детальне з'ясування мети виїзних потоків – не лише «службова», «туризм», «приватна», «обслуговування персоналу», «військова служба», а аналогічно як подається інформація для в'їзних потоків – «дипломатична», «службова», «ділова», «туризм», «приватна», «навчання», «релігійна», «культурна та спортивний обмін», «імміграція (ПМЖ)», «працевлаштування», «обслуговуючий персонал транспортних засобів», «транзит», «інше»
3	Міграційний рух населення / Обстеження Державної міграційної служби України спільно з службами реєстрації виконавчих органів сільської, селищної або міської ради, сільських голів	
3.1	Внутрішня міграційна активність:	
3.1.1	у межах поселення (метрополій, агломерацій)	Визначення часових і фінансових витрат населення внаслідок руху в межах поселення (планування внутріпоселенської міграції, покращення транспортної інфраструктури)
3.1.2	у межах регіону	Визначення часових і фінансових витрат населення внаслідок руху в межах регіону (планування внутрірегіональної міграції, покращення транспортної інфраструктури) Визначення даних щодо кількості прибулих і вибулих між сільськими і міськими поселеннями регіонів з метою визначення агломераційних, метрополійних зв'язків Оцінка масштабів маятникової (щоденної) міграції і протидія її детонації
3.1.3	між регіонами	Визначення кількості прибулих і вибулих між регіонами з метою розрахунку інтенсивності міграційних зв'язків, міграційного потенціалу чи донорства регіонів Використання даних Єдиного державного демографічного реєстру і Державного реєстру виборців для визначення місця реєстрації і фактичного проживання населення
3.1.4	між регіонами і столицею	Визначення кількості прибулих до столиці з регіонів Оцінка концентрації економічно активного населення (тиск на локальний ринок праці), осіб, які навчаються (тиск на освітню систему), населення загалом (тиск на об'єкти соціальної інфраструктури)
3.2	зовнішня міграційна активність:	
3.2.1	транскордонна	Виявлення потенційного і реального стану міграційної активності населення у прикордонні Визначення масштабів транскордонних переміщень у розрізі прикордонних областей та районів Характеристика переміщень за тривалістю, місцем проживання людини (30-, 50-, 100 і більше кілометрова зона проживання) Оцінка вартісних витрат населення у ході транскордонних переміщень, їх обсягів та цілей Оцінка масштабів маятникової (щоденної) міграції і протидія її детонації
3.2.2	континентальна	Визначення масштабів переміщень Характеристика переміщень за тривалістю, регіоном походження і призначення, типом поселення, віком, статтю, сімейним станом, наявністю дітей, рівнем освіти і т. д.
3.3.3	віддалена	Оцінка обсягів грошових переказів за цілями використання та обсягами заощаджень Визначення кількості представників автохтонної і новітньої діаспори

1	2	3
4	Трудова міграція / Обстеження Державної міграційної служби України спільно з Державною службою зайнятості України	Облік кількості трудових мігрантів в Україні і за кордоном з уточненням особистісних характеристик Визначення сфер зайнятості трудових мігрантів за кордоном та іноземців в Україні Визначення розміру оплати праці Відновлення подання в Міграційному профілі кількості працевлаштованих ліцензованими суб'єктами громадян України за кордоном
5	Освітня міграція / Обстеження Державної міграційної служби України спільно з Міністерством освіти і науки України	Облік кількості громадян України, які навчаються за кордоном на різних формах навчання (не лише денній) з уточненням особистісних характеристик, освітньо-кваліфікаційних програм, умов проживання, виплати стипендій
6	Соціальний захист міграційно активних осіб / Обстеження Державної міграційної служби України спільно з Міністерством соціальної політики України, Міністерством закордонних справ України	Визначення кількості осіб, які отримують пенсійне забезпечення за набутий страховий стаж в Україні і за кордоном Визначення обсягів виплат за набутий страховий стаж за кордоном громадянам України Визначення, окрім кількості громадян, які перебувають на консульському обліку в представництвах України, кількості і мети звернень до них Визначення кількості осіб з особливим правовим статусом та причин його набуття (біженців, шукачів притулку, ВПО)
7	Циркулюючі міграції / Обстеження Державної міграційної служби України	Облік осіб, які повернулись не лише на основі зміни місця реєстрації, але й шляхом вибіркового обстежень домогосподарств Визначення схильності населення до повернення, особливо молоді після навчання, та за яких умов
8	Туристична активність населення / Обстеження Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України	Дані щодо внутрішніх туристичних потоків – зі звіту не лише суб'єктів туристичної діяльності, але й за обліком ліжкомісць у закладах тимчасового розміщення, купівлі квитків у музеях та інших популярних місцях
9	Ринок міграційних послуг / Обстеження Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України	Кількість ліцензованих суб'єктів, які надають туристичні послуги Кількість ліцензованих суб'єктів, які надають міграційні послуги (переміщення, пошуку місця праці, проживання і т. д.) Обсяги і вартість спожитих послуг в ліцензованих суб'єктах
10	Стан міграційної активності за всіма векторами (внутрішнім і зовнішнім) / Обстеження Державної служби статистики України (умов життя домогосподарств)	Визначення потенційного стану (бажання) населення змінювати місце перебування Визначення реального стану (готовності і можливостей) населення змінювати місце перебування З'ясування просторово-часової вимірності міграційної активності населення (бажання, готовність, можливості зміни місця перебування у визначених просторово-часових координатах)
11	Причини міграційної активності / Обстеження Державної служби статистики України (умов життя домогосподарств)	Оцінювання рівня депривації населення (доходу, працевлаштування, освіти, здоров'я, екології, безпеки, комфорту)
12	Наслідки міграційної активності в контексті досягнення цілей людського розвитку / Обстеження Державної служби статистики України спільно з МОМ («Зовнішня трудова міграція»)	Оцінювання якості міграційної активності в контексті досягнення цілей людського розвитку і капіталізації людського потенціалу (показники ПРООН, які моніторить Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України); Оцінювання рівноваги міграційної активності (демографічної, трудової, фінансової, за міграційними і туристичними потоками) для регіону-донора і реципієнта Оцінювання раціональності міграційної активності (використання міграційного капіталу, доходів від туризму)

* Джерело: авторська розробка

Додаток 4

АНКЕТА

Шановний добродію/добродійко!

Просимо Вас взяти участь в опитуванні, яке проводить Державна установа «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». Метою дослідження є виявлення стану міграції та покращення умов життєдіяльності населення в Україні.

Анкета є анонімною, результати будуть використані лише в узагальненому вигляді. Заздалегідь вдячні за співпрацю!

1. Вкажіть, будь ласка, Ваш вік:

- а) до 30 років;
- б) 31-40 років;
- в) більше 40 років.

2. Вкажіть Вашу стать:

- а) чол.;
- б) жін.

3. Який Ваш сімейний стан?

- а) неодружений(а);
- б) одружений(а);
- в) розлучений(а).

4. Який рівень Вашої освіти?

- а) повна чи базова середня освіта;
- б) професійно-технічна освіта (кваліфікований робітник);
- в) неповна вища освіта (молодший спеціаліст);
- г) вища освіта (бакалавр, магістр);
- д) вища освіта з науковим ступенем (кандидат, доктор наук).

5. Який статус Вашої діяльності?

- а) навчаюсь;
- б) працюю за наймом;
- в) працюю як підприємець чи самозайнятий(а);
- г) займаюсь громадською роботою;
- д) безробітний(а).

6. Де Ви проживаєте?

- а) м. Львів;
- б) Львівська область;
- в) інше _____

7. Чи хотіли б Ви поїхати з теперішнього місця перебування з метою праці чи навчання? (дайте відповідь у кожному рядку, можна обирати декілька варіантів)

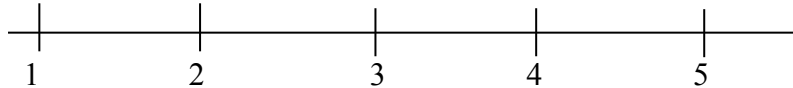
№ з/п	Чи хотіли б Ви виїхати з теперішнього місця перебування	На який період						Так, назавжди
		Ні, на жодний період часу	Так, на період до 1 місяця	Так, на період від 1 до 6 місяців	Так, на період від 6 місяців до 1 року	Так, на період від 1 до 3 років	Так, на період від 3 і більше років	
1	В інший населений пункт у межах області							
2	У сусідню область у межах країни							
3	У будь-яку іншу область у межах країни							

4	У столицю країни							
5	У сусідню європейську країну (Польщу, Угорщину, Словаччину)							
6	У будь-яку іншу європейську країну							
7	У сусідню країну групи СНД (Росію, Білорусь)							
8	У будь-яку країну світу з кращими умовами							

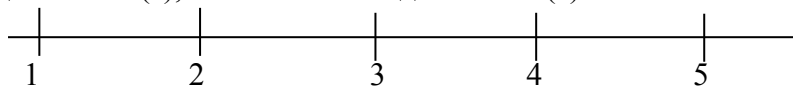
8. Оцініть, наскільки Ви задоволені рівнем Вашого доходу: 1 – повністю незадоволений(а), 5 – повністю задоволений(а)?

98. Оцініть, наскільки Ви задоволені умовами Вашої праці: 1 – повністю незадоволений(а), 5 – повністю задоволений(а)?

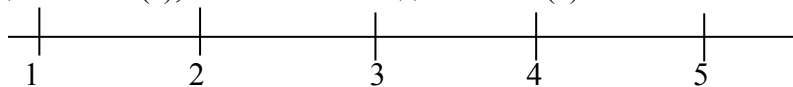
10. Оцініть, наскільки Ви задоволені якістю освіти, яку отримали: 1 – повністю незадоволений(а), 5 – повністю задоволений(а)?

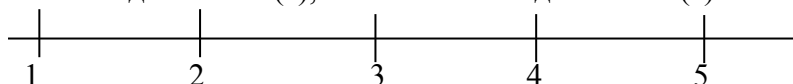
11. Оцініть, наскільки Ви задоволені доступністю та якістю медичних послуг за місцем теперішнього проживання: 1 – повністю незадоволений(а), 5 – повністю задоволений(а)?

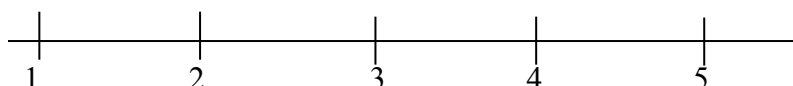
12. Оцініть, наскільки Ви задоволені станом довкілля (екологія, озеленення, можливість відпочинку на природі і т. д.) за місцем теперішнього проживання: 1 – повністю незадоволений(а), 5 – повністю задоволений(а)?

13. Оцініть, наскільки Ви задоволені умовами безпеки (криміногенна ситуація, патрулювання вулиць, камери спостереження і т. д.) за місцем теперішнього проживання: 1 – повністю незадоволений(а), 5 – повністю задоволений(а)?

14. Оцініть, наскільки Ви задоволені умовами проживання, якістю послуг соціально-побутового обслуговування за місцем теперішнього проживання: 1 – повністю незадоволений(а), 5 – повністю задоволений(а)?

Щиро вдячні за Ваш час і відповіді!

Додаток 5

Основні результати соціологічного опитування з визначення потенціалу міграційної активності населення м. Львова і Львівської області

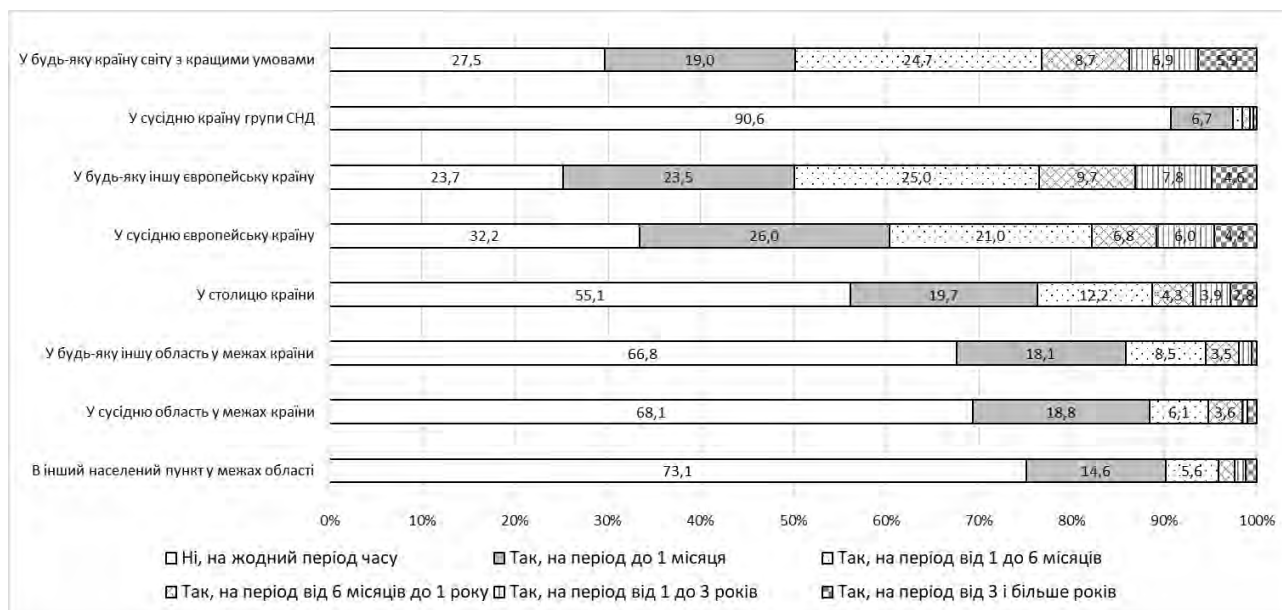

Рис. 1. Відповідь на питання: Чи хотіли б Ви поїхати з теперішнього місця перебування з метою праці чи навчання?

* Джерело: побудовано на основі результатів соціологічного опитування населення Львівської області, січень 2019 року

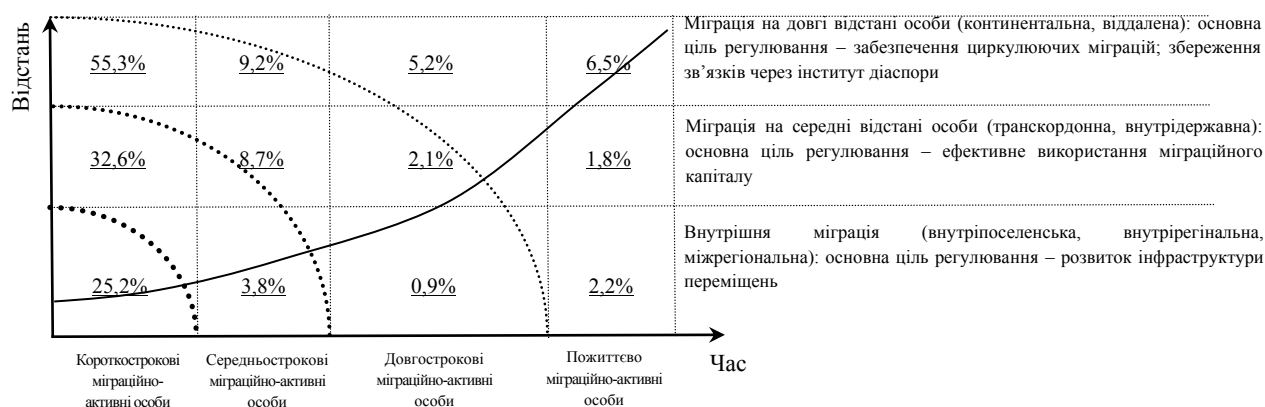

Рис. 2. Основні групи потенційного міграційно-активного населення Львівської області у координатах простору і часу

* Джерело: побудовано на основі результатів соціологічного опитування населення Львівської області, січень 2019 року

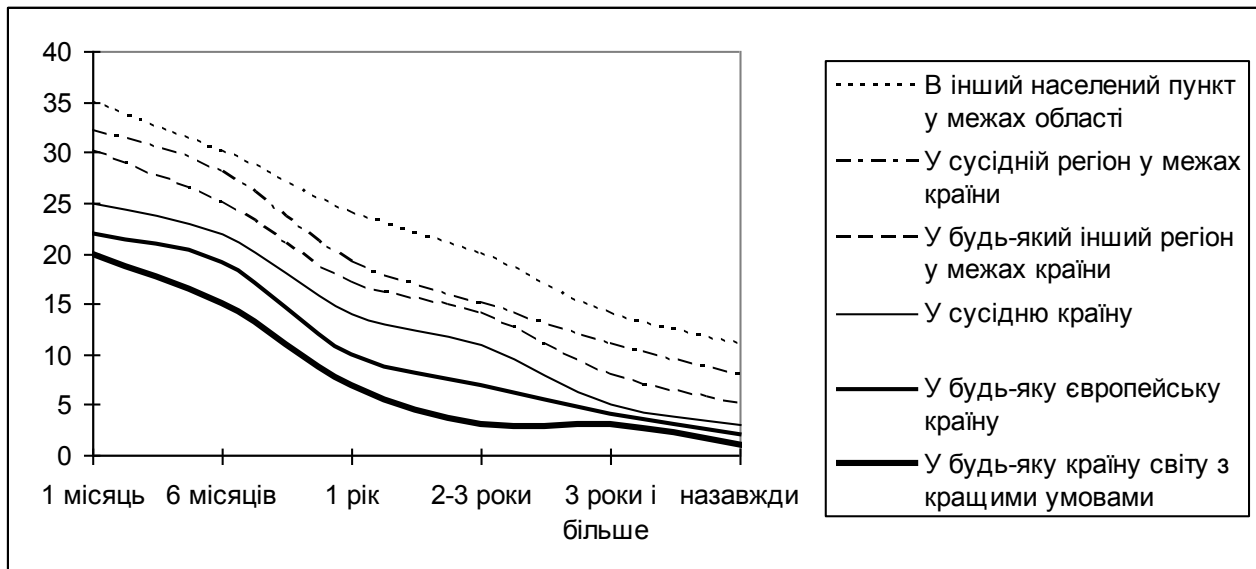

Рис. 3. Потенціал міграційної активності населення Львівської області у координатах простору і часу

* Джерело: побудовано на основі результатів соціологічного опитування населення Львівської області, січень 2019 року

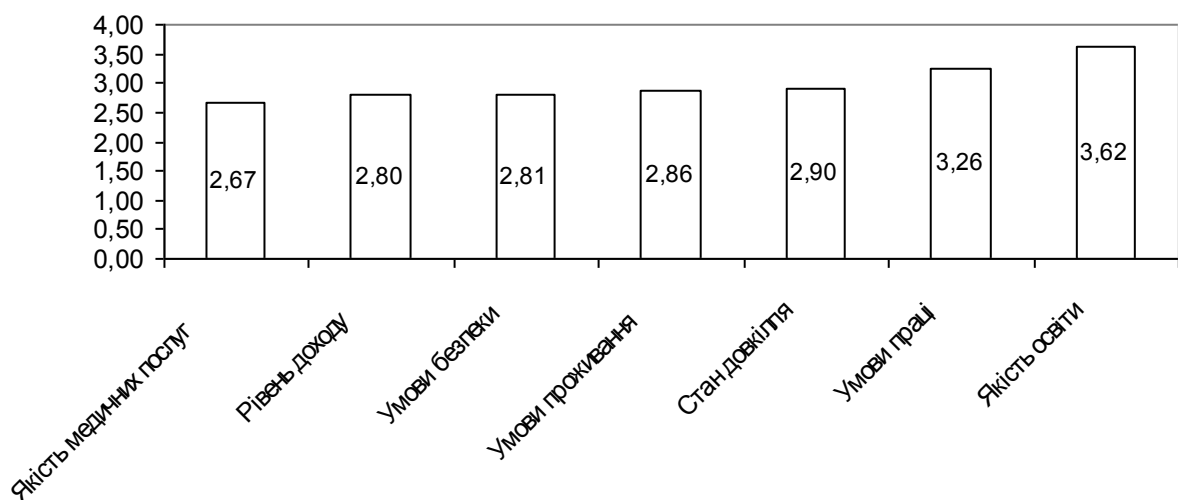

Рис. 4. Оцінка задоволення основними параметрами життєдіяльності (рівня депривації) населення Львівської області (1 бал – мінімальна, 5 – максимальна)

* Джерело: побудовано на основі результатів соціологічного опитування населення Львівської області, січень 2019 року

Додаток 6

Напрями моніторингу міграційної активності населення в контексті людського розвитку (оцінка наслідків)

Цілі людського розвитку	Наслідки міграційної активності
Подолання бідності	<ul style="list-style-type: none"> - зміна матеріального і майнового стану внаслідок переміщення (міграційно-активної особи і членів її сім'ї); - приблизні оцінки розміру доходів за новим місцем перебування; - приблизні оцінки структури витрат доходів міграційно-активної особи; - досвід/готовність інвестувати міграційних доходів у бізнес, самозайнятість, на інші продуктивні цілі.
Гідна праця та економічне зростання	<ul style="list-style-type: none"> - оцінки умов праці за новим місцем перебування (рівнем оплати, режиму робочого часу, безпеки, організації робочого місця, соціального захисту, можливостей кар'єрного просування і т. д.); - оцінка можливостей пошуку місця праці за новим місцем перебування; - досвід працевлаштування за новим місцем перебування з порушенням норм трудового законодавства; - оцінка власної продуктивності праці за новим місцем перебування і попереднім місцем праці.
Міцне здоров'я і благополуччя	<ul style="list-style-type: none"> - зміна фізичного і психічного здоров'я внаслідок переміщення (капіталізація фізіологічної складової людського потенціалу міграційно-активної особи); - соціальний захист та доступ до його послуг з боку країн донора і реципієнта (при зовнішній міграції); - досвід травматизму, лікування за новим місцем перебування; - умови проживання і відпочинку на новому місці перебування; - вплив зміни місця проживання на сім'ю (збереження, руйнування), дітей та їх психічне здоров'я.
Якісна освіта	<ul style="list-style-type: none"> - зміна освітньо-кваліфікаційного й інтелектуального рівня внаслідок переміщення (капіталізація освітньо-кваліфікаційної та інтелектуальної складових людського потенціалу міграційно-активної особи); - відповідність професії і сфери зайнятості на новому місці перебування здобутому освітньо-кваліфікаційному рівню; - оцінка якості і доступності освітніх послуг за новим місцем перебування.
Гендерна рівність	<ul style="list-style-type: none"> - прояви дискримінації, в тому числі за ознаками національної приналежності, релігії, статі; - факти торгівлі людьми (сексуального рабства); - можливості народження і виховання дітей за новим місцем перебування (особливо для жінок).
Скорочення нерівності	<ul style="list-style-type: none"> - зміна соціального статусу внаслідок переміщення (капіталізація соціальної складової людського потенціалу міграційно-активної особи); - зміна соціокультурного рівня, цінностей, самоідентифікації (капіталізація культурної складової людського потенціалу міграційно-активної особи); - оцінка якості і доступності послуг соціально-побутового обслуговування за новим і попереднім місцем перебування.
Мир, справедливість та сильні інститути	<ul style="list-style-type: none"> - оцінка інституційної довіри міграційно-активної особи до інститутів-регуляторів у сфері міграції; - доступ до інститутів діаспори, освітніх і культурних інститутів збереження національної ідентичності.

* Джерело: авторська розробка